

מסדר החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ד ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ושש

26

ויגש (תשכ"ז)

מ"ו א' ז'

א. שאלה כללית:

ח. אברבנאל מקשה:

למה הוצרך הקב"ה לדבר עם יעקב "אל תירא מרדת מצרימה", כי הנה הוא לא היה ירא מזה וקודם זה הדבור אמר: "אלכה ואראנו בסרס אמות" וכבר נסע לדרכו, כמו שאמר "ויסע ישראל וכל אשר לו"?

ומקשים עוד: למה בכלל היה ירא מרדת מצרימה עד הנה ולא חלך יחד עם בניו או עם בנימין, כמו שירד אברהם מצרימה מפני הרעב אשר בארץ?

ענה לקושיות אלה בהסתמך על לשון הפסוקים שלנו (א' ז'?)

ב. ג' אנכי ארד עמך מצרים ואנכי אעלך גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך

ר' יונה אבן ג' נאח: ספר השרשים (הוצאת בבר 1896) ע' 370

שרש העי"ן והלמ"ד והה"א: ...וממה שהוא יוצא אצלי חוץ לענין הכולל עוד אמרו (בר' מ"ו ג') ואנכי אעלך גם עלה, ענינו שיטיחהו מיתה טבעית דומה לאמרו (צחום ב' ה') "והוצב גולתה הועלתה" וכבר אמרו (שרש ג' ל"ה) שענין "והצב גולתה", כאשר הוכן הסוכך נגלתה, כלומר: נשחתו חומותיה. ונרטיף בכאן ובאמרו: כי כאשר הוכן הסוכך נגלתה ונהרגה והוא דומה גם כן לאמרו: (תהלים ק"ב כ"ה) "אל תעליני בחצי ימי" - כלומר ואל תמיתני בחצי שנותי. הלא תראה שאמר (שם ק"ב כ"ד) "ענה בדרך כחי קצר ימי" וענין "קצר ימי" הוא הוא ענין "אל תעליני בחצי ימי" והוא שהיה מתפלל אל הבורא לדחות מעליו המקרה הזה. ובמאמר הבורא ליעקב אבינו ע"ה: "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך" שלשה מינין מן הבשורות. אמרו: "אנכי ארד עמך" - מבשרו בו בהצלה מפגעי הדרך: ואמרו "אנכי אעלך גם עלה", אע"פ שפרושו: אני אטיחך, כאשר אמרנו, מבשרו להצילו מסיטה שאינה טבעית, כמו מחרב וזולתו; ובאמרו "ויוסף ישית ידו על עיניך" בשורה והבטחה שלא ימות יוסף בחייו ושימות הוא בצל גדולתו ובחייו.

רד"ק ד"ה אנכי ארד עמך: שלא יקרך רע בורך

" ואנכי אעלך: אעלה בניך משם לרשת את הארץ הזאת, או פרושו על עצמו, שימחה עמו כשיעלוהו לקברו.

ד"ה ויוסף ישית ידו: כמו שאמר (בר' נ') "ויפל יוסף על פני אביו" ובשרו בזה שיסאר יוסף אחריו לכלכל בניו ובני בניו כל אותן השנים שחיה אחריו.

ר' אברהם בן הרמב"ם: ד"ה ארד עמך: בהיותך חי

ד"ה ואעלך גם עלה: על גופו הנכבד. זה פשטיה דקרא.

ומה שאמרו: "אעלך גם עלה" - רמז לגאולת זרעו משעבוד מצרים - הוא דרש יפה.

ראב"ע ד"ה וטעם אעלך גם עלה: שיקבר בארץ ישראל.

ר' אליהו בן אסוזג: אם למקרא: ד"ה ואנכי אעלך גם עלה; גם זה רמז להשארות הנפש...

ד"ה ואנכי אעלך גם עלה: משמש לשתי פנים, על יעקב עצמו וגם על זרעו אחריו. על יעקב - שהבטיחו שהוא יעלהו מאלה החיים, כמו (תהלים קי"ב ג"ה) "אל תעלני בחצי ימי". ועל זרעו - כמו שנאמר (שם ג') "אעלה אתכם מעני מצרים".

1. מה הם הקשיים בפסוק זה שבו נתקלו הפרשנים דלעיל?

2. כמה תפישות שונות ל"אעלך גם עלה" נתנו בדברי חמשת המפרשים הנ"ל? (סדרם לקבוצות).

3. מה ראה הראב"ע שלא ללכת כאן בדרך שהלך בה במקומות דומים?
ע' ראב"ע בר' כ"ד ח' ד"ה לא תשב שמהו... וטעם 'לא תשב' בעבור אברתם שהוא העיקר.
ע' " שם' ו' ד' ד"ה וגם הקיסותי... או לבניהם שהם כמרתם.
ע' " שם' ו' ח' " והבאתי אתכם אל הארץ: ... בנייהם יחשבו כהם.

4. לאיזה מן הפרושים הנ"ל יש סער מן הפסוקים הבאים?

בר' מ"ו ט"ז; ודור וביעי ישובו הנה
דב' ו' כ"ג וואחנו הוציא משם.
דב' כ"ו ג' ו הגדתי היום לה' אלו קירך כי באתי אל הארץ?

5. מהי החולשה מבחינת לשון הכתוב של פירוש רד"ק והחולכים בעקבותיו לפירוש "ואנכי אעלך גם עלה".

ג. אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה.

אברבנאל:

אמר רז"ל: "גלו למצרים שכינה עמהם".
ואל יקשה עליך זה המאמר בחוקו ית', שענין מאמרם הוא, שהא-ל ית' הוא ניכר ונודע מצד מעשיו המורגשים והמושכלים, ובהיות האומה בכבוד והצלחה תעלה מעלה מעלה הכרת מציאותו ויכולתו בעולם, כי זה ראייה על שהאלוקים הוא אלוקים חיים ומלך עולם וההיפך בהיפך, ולזה כשיגלו ישראל, הנה תתמעט הכרת וידיעת מציאות הא-ל ויכולתו בפני הרואים, כי יאמרו: "אין אלוקים בישראל". וכמאמר דוד (שמואל א' י"ז) בענין הפלשתים: "וידעו כי יש אלוקים בישראל".

ולזה אמר בכאן השם ית' ליעקב על גלות מצרים: הנה באמת אנכי ארד עמך מצרימה, כי בירידתך יש לי ירידה. לא בהחלם וכפי עצמי חלילה, אבל בבחינת אנשי העולם.

וכן "אנכי אעלך גם עלה", כי אעלה את זרעך משם (ובזה הודיעו שיעקב לא יעלה מצרים עם בניו ולא יחזירם אל ארץ כנען, כמו שהיה במחשבתו לעשות). אבל הא-ל ית' יעלה אותם אחר כך משם, וזהו "ואנכי אעלך" ובאמרו "גם עלה" רצונו לומר: גם אעלה אני כי יתפרסם מציאותי בעולם בהוציאני אותם מארץ מצרים, וכמאמר יתרו (שמות י"ח) "עתה ידעתי, כי גדול ה' מכל האלוקים".

1. הסבר את המקומות המסומנים בקו.

2. במה שונה אברבנאל בפרושו ל"אנכי ארד" מכל המפרשים שהבאנו בשאלה הקודמת?

א 3. היכן מצינו במקרא רעיון זה של אברבנאל כי "כשיגלו ישראל תתמעט הכרת וידיעת מציאות הא-ל ויכולתו בפני הרואים"?

א 4. מה הסמך שמביא אברבנאל משמואל א' י"ז ומשמות י"ח ולמה לא הביא שניהם יחדו אלא אחד בסוף החלק הראשון של דבריו והשני בסוף?

אא 5. מהו הסמך הלשוני סתור פטוקנו לקטע האחרון שבפרושו?

ד. ז' בניו ובני בניו אחו בנותיו ובנות בניו וכל זרעו רש"י ד"ה ובנות בניו: סרח בת אשר ויוכבד בת לוי.

בכור שור ד"ה בנותיו: אע"פ שלא היה שם רק בת אחת קורא אותה בנותיו כמו (במ' כ"ו ח') ובני מלוא אליאב.

רמב"ן (אחרי הביאור דברי רש"י דלעיל) ומה ירבה בבנותיו? אבל דרך הכתוב כשידבר ביחוסים הרבים יאמר ביחיד לשון רבים...

1. הסבר, מהי טענתו של הרמב"ן בגד פירוש רש"י?

אא 2. הרא"ם מנסה להסיר את טענת הרמב"ן מעל רש"י: ולא זכר הרמב"ן מה שפרש הרב (ל"ז ל"ה) גבי "ויקומו כל בניו וכל בנותיו לזחמו: "... שאין אדם נמנע מלקרא לחתנו בנו ולכלתו בתו"!!

בעל זמקני שמואל עונה לדברי הרא"ם: "כי ודאי זכר וזכר הרמב"ן מה שאמר רש"י שם". ואם זכר הרמב"ן דברי רש"י שם, כיצד תחקיים קושייתו: "ומה ירבה בבנותיו"?

אא הסבר למה אין תרוצו של רש"י שם (ל"ז ל"ה) מספיק למקוטרו?

אא 3. למה לא פרש רש"י גם שם (בר' ל"ז ל"ה) כפי שפרשו רמב"ן ובכור שור כאן?

4. אותה תופעה לשונית שעליה סובר הרמב"ן נמצאת גם בפרקנו. היכן?

השובות יש לשלוח לנחמה ליבוביץ, ירושלים - קריית-משה
גא להשאיר שוליים רחבים בצדי תשובותיכם לתקונים ולהערות, או רוח גדול בין תשובת לתשובה. אין צורך להוסיף בול לקבלת תשובה.